

A változó és a változatlan

MARSALL LÁSZLÓ ÚJ VERSESKÖNYVE

A nyilvánosság elé viszonylag későn lépett a költő, s ez már önmagában is különös volt: nem szokás a műhelymunkát sokáig rejtegetni. Marsall László 1970-es első könyve óta is folytonosan meglepetésekkel szolgál, s akárhányszor hinné azt a jóakarató, ámde jámbor olvasó, hogy most aztán végleg rátalált a maga igazi és egyetlen lehetséges útjára a költő, a következő kötet rendre ismét járatlan tájakra invitál. Így volt ez a mostanit megelőző *Negyvenegy öregek* (1988) esetében, s ezt a változó jelleget reprezentálta a válogatott versek gazdag gyűjteménye, a *Holdraforgó* (1989) is, amely alighanem már a címével is utalt magára a változékonyságra, de talán arra is, hogy emögött ott van a lényegi azonosság-változatlanság magában a holdban meg a „ráforgó” emberben is. Ember és világ, szubjektum és objektum viszonya – ma már talán mindannyian tudjuk –, nem tartozik a határozott egyértelműségek közé, hiszen a legmetszőbb logikával is megválaszolhatatlan kérdések sora vetődik fel, amelyeket akár a filozófiai, akár a költői gondolkodás csak körüljárhat, s ha születik is válasz, az minden esetben csakis költői jellegű lehet, tehát szintén többértelmű.

Ez a többértelműség és a vele járó többértékűség Marsall költői világának elemi sajátossága, s ez teszi nem csupán a pálya egészét változatosná, hanem annak egyetlen szeletét, így a *Város papírmadárból* c. kötetét is. Még csak lefordítani se kell a szimbólumokat, annyira meghatározó e könyv egészében a változás-átváltozás élmény- és motívumköre. Azért használom itt e két fogalmat, mert bár nyilvánvaló, hogy egymástól elválaszthatatlanok, vannak olyan nézetek, amelyek szembeállítják a „hagyományos” élményköltészettel a leginkább Weöres Sándor nevével jelzett próteuszi, alakváltó, elszemélytelenítő jellegűt. Bármennyire van is indokoltsága egy ilyen szembeállításnak, úgy vélem, az alakváltó jelleg is rendre élményelemeken alapszik. Marsall Lászlónál legalábbis így van ez. A változás tehát egyrészt e líra domináns motívumköre, amely másfajta motívumokat is a maga körébe von, s így akár ontológiai jellegűnek is nevezhető, ugyanakkor ezt a lírát egy olyan személyiség alkotja meg, amelyiknek mindennapos

személyiség-történeti élménye is a változás a maga sokféle formájával és jelével. Változik a világ (az ország), változnak az emberek és változik az én, s mindezek sajátos összjátékaként változik a költői én is.

Mindezt összetetten szemlélteti a kötet élén álló *Az átváltozás kísértete ma*, amelyben nem is madárrá, csupán madártollá változásról van szó: „lebegjek inkább mintha létben / kékellő égi tinta-lében / mint prior tétova / megszűnne vágy gond és kísértés / és nem felelet – ha van is kérdés – / a »talán sehova«”. Az élő tehát egy másik élőlény tárgyiasult részévé változna át, tárggyá, jellé, amelynek már nincs önálló sorsa-léte, bár még jelent valamit, sőt – s ez adja a költemény igazi varázsát – tünékenysége ellenére is maradandóvá rögzülhet, hiszen róla „szólna épp ez az ének”. A költő tehát a pillanattól vezérelve valamivé változna, s a vers nemcsak ezt a vágyat jeleníti meg szinte megtörténőként, hanem azt is, hogy a változatlanul megmaradó költői én egymásra vetíti a változás különböző fokozatait, az embert és a rigócska-begyottat egyaránt. Látható, igen összetett madár-motívum ez, s ugyanezt észlelhetjük a címadó költeményben is. Különös költői látomás a *Város papírmadár*ból is. Kiindulópontja kétféle város: az egyik a „zagyván újjáépített / s itt-ott hebehurgyán lerombolt” Budapest, a másik egy modern, megtervezett Urbs. S ezt követi a látomás, amely egy japán papírhajtogatóművész kislány papírmadarát felidézve kérdi, hogy a széthajtogatott madár miféle szellemváros alaprajza lehetne. „És újra meghajtogatva, / mint Ő tette akkor, vajon kik s hogyan élnék / abban a madár-forma városban? Örültek? Bolyongók? Szentek?” A kötetet lezáró négy vers is a madár-motívumra épül, ezúttal a szárnyas, a repülő ember képzetkörét bontva ki, onnan kezdve, hogy *Ha szárnyam volna avagy egy lehetőség dimenziói*, addig, hogy *Ha már volna szárnyam*. Az „üzembe helyezhető” emberszárny az átváltozásnak igen elmés módja, s mind a térben, mind az időben nagy szabadságot ad.

Marsall László számára soha nem gond a költői képzelet működtetése. E versek indukáló rétegeiben az ötletnek fontos szerepe van, a témát, a képanyagot, a szerkezetet, a nyelvet is érintően. Ötlet ötletet szül, olykor szinte láncolatot alkotnak, s mindezt úgy teszik, hogy nem rájuk irányul a figyelem, mert elnyerik funkciójukat a vers-egészenben. A *Ha szárnyam volna...* például „igazi” szárnyat szeretne, közben „Dehogyan akarnék madár lenni, csak röpdülni, akár farmernadrágban is.”, s kitalálja a nyári meg téli anorák-szárnyat, majd eljátszik velük: „csillag helyett egyenest az Országház tetejére telepednék, / s még röptömben rágicsálnék kenyérral keménytojásokat / – közel a Húsvét –, s ott meditálnék új Státusról, Alkotmányról. / Ott fönt, mert addig kitanulnám a varjú-nyelvet, / rikálnék – kár-kár-kár – mint aranyjánosi Rebi-néni”. Látható az idézetből nemcsak az ötletek szellemessége, hanem az is, hogy valóban jelen vannak benne hétköznapi és történelmi élményrétegek is, a húsvéti maradék ételtől a rendszerváltozásig.

Nem borzalmasan, hanem borzasan, s így szinte anyagában is szeretnivalóan groteszk világ és jelleg bontakozik így ki, mert hiába is éreznénk egy természetellenes, felfordult világ jelének az Országház tetején tollászkodó repülő embert-költőt, az értünk is formálódó költői világban mindez természetessé válik. Ez a fantasztikummal is, feloldó humorral is dúsitott groteszk az át- és visszaváltozások elválaszthatatlan kísérfője. S közben igen gyakori, az iménti példa is tanúsíthatja, a nyolcvanas-kilencvenes évek formálójának történéseit e szemléletmóddal minősítő magatartás. Nemcsak az egyén sorsa, a történelem is csupa *Meghökkenés és torpanás*: „Nem hittem volt, hogy még »az én időmben« / – gyermekkoromban így mondták az öregek – / elszakatolnak a tratata-gitárosék, MIG-esek, Katyusáék / a »Folyón át a FÁK közé«.” E helyzetben

még drasztikus képzet is keletkezik: „elvinnék egy ocsondék rongya, pártváltó gazembert a temetőbe, / s tojva a humanitásra, temetőkapuzárás után is / leütném” (*Új temetkezés*). S ha megbocsátóbb, akkor így szól a költő: „Országházás, hites varjak, / nehogy bármelyükbe marjak, / fölöttem jó magasan / károljanak pizsamában, / megférnék én a gatyámban, / volna kedvem szunyókálni, / napon süttetni hasam.” (*Kucorognom dívány ölében*) Látható: a groteszk nemcsak a személyen kívüli világra vonatkozik, hanem az önszemléletnek is karakteres, bár nem kizárólagos vonása. Egy-egy versben azonban meghatározóvá is válhat. Személyes síkon *A fogatlanítás nótája* példázhatja ezt, a társadalmin az *Adó-galopp*, s mindegyik vers már címébe rejti a várható fonák szemléletet.

Bizonyos értelemben a legátlagosabb emberélet is maga a fantasztikum, s a leginkább groteszk maga a végesség, a halál. Az átváltozások költőjének világában a halál sem ítéhető meg egyértelműen. Egyrészt botrány, másrészt a kíváncsiság tárgya. A botrány a másik ember sorsára, s itt torokszorítóan a tíz éve halott fiúra vonatkozik: „Emlék? – Node miféle sarlatán badarság: »örökké él« – hogyan? Csupa kudarc. / Miért nemzettek, ha nem vagy, / s ha nem vagy, miért vagy ilyen cudarul, / létezve nem-létezőben, távolodóban. / Botrány. El kell viselni ezt is.” (*A fiam*) A kíváncsiság az éppen-halottság állapotára vonatkozik: „aki már nem az, aki voltam és vagyok –, és onnan kileselkedve mégis, / vajon úgy látnék-e – mondjuk – behavazott fehér fenyőfá-
 ágat, / amint az *valójában* van a csak madárlátta világban odakint, / a nagy és tisztult embertelenben?” (*Elégia*) E végsőnek tudott változáshoz képest minden megelőző másodlagos, s ezért lehet a születés és a halál közti életre a változatlanúság is jellemző. Eldönthetetlen, hogy a változás vagy hiánya a jobb, de bizonyos, hogy hullámmozgásukat a harmóniaigény és a harmóniahiány határozza meg. A legharmonikusabb e kötetben a rigócska-begy toll létébe beleképzelt sors, annak szelek vezérelte libegése a legigazibb élettánc, s ahhoz képest válik az élők mozgása haláltáncná, a fonák világ állandósult karneváljává, ahol mégsem jön a felszabadító tavasz, s így a vallomástevő számára nincs más, mint a megismételt versekbeli zárszó: „Akkor szememet lehunyom reájuk, / s visszatérek az éjbe, magamba.” (*Ha Catullus beszéde meghasad*, illetve változata: *Európai vacsora úgy keleten*.) Mindez természetesen nemcsak végpont lehet, hanem új utak kiindulópontja is, s ezen nem változtathat már a könyvet záró s eldönthetetlen kérdés sem: „vajon kudarc volt-e, vagy bosszú, hahogy repülnöm kell?” (*Cédrus*, 1993.)